

DOI: <http://doi.org/10.22364/lviz.111.07>

LATVIJAS VALSTS SIMTGADES PROGRAMMAS
PROJEKTS “LATVIJAS VALSTISKUMA IDEJAS
VĒSTURISKAIS CEĻŠ KOPĒJĀ EIROPAS KULTŪRAS
TELPĀ”

Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Letonikas un Baltijas centrs sadarbībā ar Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāti (LU VFF) laikā no 2017. līdz 2019. gadam īstenoja Latvijas Republikas Kultūras ministrijas finansētu projektu “*Latvijas valstiskuma idejas vēsturiskais ceļš kopējā Eiropas kultūras telpā*”. Projekta ietvaros notika piecas starptautiskas zinātniskas konferences, aptverot Latvijas vēsturi no 12. gadsimta līdz 1918. gadam – Latvijas valsts nodibināšanai.

Mūsdienu Latvijas teritorija un latviešu vēsturiski apdzīvotās zemes, kā zināms, gadsimtu gaitā ir atradušās dažādu valstisku veidojumu sastāvā un dažādu lielvaru administratīvā, politiskā un saimnieciskā pakļautībā ar pastāvīgi mainīgām robežām, starp atšķirīgām, savstarpēji naidīgām politiskām varām, ideoloģijām, kultūrām un atšķirīgu konfesionālo vidi. Līdzīgi kā citas Austrumviduseiropas tautas, arī latvieši to apdzīvotajās teritorijās nebija savas vēstures veidotāji, tie nebija politiskās un saimnieciskās varas subjekti. Un tomēr latviešu apdzīvotās zemes piedzīvoja latīņu kristīgās Eiropas vēstures gaitai līdzīgus politiskus veidojumus un saimnieciskos un kultūras procesus. Visi šie procesi un vēsturiskās norises mūsdienu Latvijas teritorijā gadsimtu gaitā, lai arī pretrunīgi vērtētas, savā veidā sagatavoja ceļu uz latviešu nācijas veidošanos un Latvijas valsts izveidošanos. Latvijas valsts dibināšana 1918. gadā nebija nejaušība, bet gan ilgas un sarežģītas vēstures gaitas likumsakarīgs rezultāts. Tāpat kā visa Latvijas vēstures gaita, arī Latvijas valsts dibināšana 1918. gadā nav izprotama bez vēsturiskajiem notikumiem un procesiem plašākā Eiropas vēstures kontekstā. Ievērojot konceptuālo ievirzi likt uzsvāru uz varas formēšanos un nosacīti valstiskiem procesiem mūsdienu Latvijas teritorijā, konferenču tematiskajā aptvērumā galvenie uzsvāri tika likti uz politiskās vēstures dažādiem aspektiem aplūkojamajā laikā un telpā.

Piecās starptautiskās zinātniskās konferencēs tika prezentēti jaunākie pētījumi Latvijas un Eiropas vēsturē salīdzinošā dimensijā. Starptautiskajā apritē tika aprobežoti jauni, līdz šim nepublicēti vai maz zināmi vēstures avoti, prezentētas jaunas atziņas un rosināta diskusija par tālākiem pētījumiem Latvijas vēsturē. Tika radīta iespēja turpmākai

sadarbībai dažādu valstu vēsturnieku starpā. Konferencēs tika uzaicināti uzstāties ar jaunāko pētījumu atziņām zinātnieki no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Čehijas, Vācijas, Somijas, Zviedrijas, Dānijas, Francijas, Šveices, Ukrainas, Rumānijas, Bulgārijas, Baltkrievijas.

Konferences bija visai plaši apmeklētas, tādējādi attaisnojās arī cerība Latvijas simtgades norišu kontekstā pievērst plašākas sabiedrības uzmanību aktuāliem Latvijas vēstures tematiem, kas ļauj izdarīt secinājumus par procesiem, kuri sagatavoja ceļu valsts dibināšanai 1918. gadā.

Projekta pirmā konference "*Vara, zeme un sabiedrība: politiskās un sociālās transformācijas Austrumbaltijā 12. un 13. gadsimtā*" notika 2017. gada 7.–9. septembrī. Konferences saturisko konceptu veidoja LU VFF asociētais profesors Andris Šnē. Referenti pievērsās vienam no Austrumbaltijas reģiona, ieskaitot Latvijas teritoriju, vēstures pavērsiena laikmetiem, pārejot no aizvēstures uz viduslaikiem. Tika nolasīti referāti un diskutēts par vikingu laikmeta kolizijām kopš 12. gadsimta nogales, kad reģiona vietējās sabiedrības saskārās ar jauniem, krusta karu kustības raisītiem izaicinājumiem, kas savukārt noveda gan pie jaunām sociālajām, politiskajām un kultūras attiecībām reģionā, gan arī Austrumbaltijas iekļaušanās latīņu kristīgās Eiropas kultūras lokā.

Hronoloģiski secīgi viduslaiku Livonijai un tās vēsturiskajam mantojumam tika veltīta 2017. gada 7.–9. decembrī notikusī konference "*Livonija kā viduslaiku latīņu kristīgās Eiropas daļa (13.–15. gadsimts)*". Tās saturisko konceptu veidoja LU profesors Ilgvars Misāns, asociētais profesors Andris Levāns un LNB vadošais pētnieks Gustavs Strenga. Konferencē iecerētais uzstādījums izrietēja no tēzes, ka, atšķirībā no Skandināvijas, Livonijas iekļaušanās Rietumeiropas kristīgajā civilizācijā, t.s. eiropēizācija, noritēja varmācīgā ceļā – krusta karu rezultātā. Līdz ar iekarojumiem un jaunu iedzīvotāju ieplūšanu no Ziemeļvācijas Latvijas teritorijā kardināli nomainījās politiskā un sociālā elite un tika izveidotas jaunas politiskās struktūras – bīskapijas un Vācu ordeņa Livonijas atzara politiskais valdījums. Par jaunu saimnieciskās un politiskās dzīves faktoru kļuva Rietumeiropas tipa pilsētas, kas baudīja privilēģijas un pašpārvaldes tiesības. Nozīmīga loma bija iecelotājiem no Vācijas, kam laika gaitā Livonija kļuva par tēvzemi. Tieši viduslaikos veidojās mūsdienu Latvijas rietumnieciskās orientācijas tradīcijas un mūsdienu Latvijas teritorija tika integrēta Rietumeiropas kultūrtelpā. Tā kļuva par organisku latīņu viduslaiku Eiropas sastāvdaļu, kristīgu zemi ar rietumniecisku orientāciju. Tādējādi aizsākumi Latvijas vēlmei būt piederīgai Rietumu pasaulei ir meklējami viduslaikos.

2018. gada konferenču tematika bija veltīta 16.–19. gadsimta tematikai.

Tā 2018. gada 20.–22. septembrī notika procesiem un norisēm Latvijas teritorijā agrīnajos jaunajos laikos veltīta konference “*Latvijas teritorija agrīni modernā laikmeta politiskajā dimensijā. 16.–18. gs.*”. Tās saturisko konceptu veidoja LU VFF asociētā profesore Valda Kļava. Konferences dalībnieki tika aicināti uzstāties ar referātiem un diskutēt par dažādiem tēmas aspektiem. Tostarp tēzēm, ka agrīni modernā valsts bija ne tikai agro jauno laiku politiskās, saimnieciskās un sociālās realitātes, bet arī modernās domāšanas izpausme ar virzību uz sabiedrības iekšēju konsolidāciju un valsts lomas pieaugumu visās dzīves jomās. Tā tiecās stiprināt centralizācijas tendences un izskaust visa veida un līmeņu separātismu un autonomiju. Tomēr 1918. gadā latviešu apdzīvotās teritorijas apvienojās nacionālajā valstī. Tātad cauri gadsimtiem bija saglabājusies to savrupība kā atsevišķam veselumam pretstatā mainīgiem politiskajiem centriem. Konferencē tika aplūkotas latviešu apdzīvoto teritoriju politiski administratīvās robežas un pārvalde, šo teritoriju iekšējā politiskā, administratīvā un saimnieciskā integrācija, integrācijas vienības un to izmaiņas aplūkojamajā periodā, garīgo telpu attīstošie un vienojošie faktori.

Latvijas vēstures 19. gadsimta problemātikai bija veltīta konference “*Valsts valstī. Latvija – Krievijas impērijas provinces 19. gs.*”, kas notika 2018. gada 6.–8. decembrī. Konferences saturs konceptu veidoja LU VFF profesors Gvido Straube. Referentu uzmanības lokā bija dažādi 19. gadsimta politiskās vēstures aspekti: Krievijas impērijas Baltijas provinču atšķirīgais pārvaldības modelis – “Baltijas autonomija”; svešo savējo, respektīvi, vācbaltiešu, dimensija Latvijas un latviešu vēsturē; 19. gadsimts kā Eiropas emancipācijas, modernizācijas un nacionālisma gadsimts Krievijas impērijas Baltijas provincēs; Latvija kā Krievijas impērijas ekonomikas centrs; Latvijas, jo sevišķi Rīgas (bet ne tikai – arī Daugavpils, Jelgavas, Liepājas) straujā ekonomiskā izaugsme; lauku tradicionālās vides evolūcija 19. gs. – lauksaimniecības modernizācija, izmaiņas sociālajā struktūrā, muižniecības adaptācija jaunajiem apstākļiem. Uzmanības lokā bija arī tādas tēmas kā latviešu lomas pieaugums provinču ekonomiskajā, sociālajā un arī administratīvajā dzīvē; izglītības reformas un nacionālās intelīģences dzimšana; nacionālās atmodas specifika pa reģioniem; jaunlatvieši.

Projektu noslēdza 2019. gada 11.–13. aprīlī notikusī konference “*Latvijas zemes 19. gs. beigās – 1914. g.: ceļš uz valsti 1918. gadā*”, kuras

satura konceptu veidoja LU VFF profesors Ēriks Jēkabsons. Tās tematisko ievirzi veidoja šādi aspekti. Savstarpēji saistītā sociāli – politiski – saimnieciskā vide un nācijas pašapziņas ģenēze: lauki un pilsēta (sabiedriskā, kultūras dzīve). Rusifikācijas laikmeta kulminācija, Jaunā strāva, sociāldemokrātu kustība: nacionālais un sociālais faktors. 1905. gada revolūcija: zaudējumi un ieguvumi (mīts par zaudējušo revolūciju), tās nacionālie aspekti. Nacionālās izglītības un sabiedriski kulturālās dzīves aktivizēšanās jaunajos apstākļos. Nacionāli politiski sociālais jautājums Valsts domes un lielāko pilsētu pašvaldību priekšvēlēšanu cīņā un to darbībā. Valstiskuma idejas ģenēze no jaunlatviešu kustības līdz pasaules kara priekšvakaram. Referenti tika aicināti skatīt minētās norises arī Latgales telpā, kur tās bija atšķirīgas, taču kā tādās neapšaubāmi bija; tas viss – caur atšķirībām, meklējot un parādot vienojošo.

Konferencēs nolasītie referāti tiks publicēti atsevišķos rakstu krājumos. Ir iznākuši jau divu konferenču rakstu krājumi:

Viduslaiku Livonija un tās vēsturiskais mantojums. Sastādītāji: Andris Levāns, Ilgvars Misāns, Gustavs Strenga. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2019, 256 lpp.

ISBN 978-9984-850-77-1

ISBN 978-9984-850-78-8 (e-grāmata)

Latvijas teritorija agrīni modernā laikmeta politiskajā dimensijā 16.–18. gadsimtā. Sastādītāja Valda Kļava. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2019, 216 lpp.

ISBN 978-9984-850-79-5

ISBN 978-9984-850-80-1 (e-grāmata)

Konferences audio ieraksti ir pieejami LNB soundcloud kanālā:

<https://soundcloud.com/nacionala-biblioteka/sets/valsts-valstilatvija-krievijas-imperijas-provincas-19-gadsimta>

<https://soundcloud.com/nacionala-biblioteka/sets/valsts-pirmsvalsts>

Projekta vadītāja
Vija Daukšte